



бр: 1/52

ПОШТАРИНА ПЛАЋЕНА У ГОТОВУ

БРОЈ 3

БЕОГРАД, ДЕЦЕМБРА 1936

ГОДИНА II

# ЖИВОТ И УМЕТНОСТ

## ЛИСТ ЗА КУЛТИВИСАЊЕ ОСЕЋАЊА ЛЕПОГ

УРЕДНИК

ПЕТАР Ј. ОДАВИЋ

ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО

БРОЈ — 2 ДИН.

ПОЛУГОДИШЊА ПРЕТПЛАТА — 10 ДИН.

### Ј Е С Е Н

Под благим зрацима сунца, богати и јаки колорит видика постепено се преображава, губи од интезивности своје, и постепено, као да видике почиње да обавија сетна мирноћа нека. Живот и људи и Природе тече и даље нормалним током својим, али, рекло би се, као да му се пулсација умањује. Контуре географских формација и на најдаљим тачкама видика обележавају се јасније но иначе; и линеарна и светлостна перспектива у пуном су изражалају и у пуној лепоти. Док су под јаром летњега сунца и треперењем ужаренога ваздуха контуре видика недовољно јасне, и јаки им колористички ефекти цепкају се и губе у изразу целине, дотле им ублажени јесењи колорит сву драж истиче, и од центра им, па до крајњих им граница у круг, претвара их пред погледима човековим у једну једину слику и органску целину у маестралном, нежном и топлом тоналитету, која се дубоко урезује у душе гледалаца.

Па ако би се и за видике могло рећи, да и они имају душу, то би се онда могло рећи да им се душевност најјасније изражава под мирним јесењим небом. А само тамо, где има душевности, има и могућности, за изражавање лепота вишега реда, и што више душевности, у толико и тих лепота све у већем броју.

На ма коме делу видика да се човек мало дуже погледом задржи: на пољу на шумарцима или шумама, на потоку, речици или реци, на близким и даљим брежуљцима, или на мањим или већим брдима, или на плавет-

ним ланцима брда, тамо, на крајњој тачци видика, или на близким даљим и далеким грађевинским објектима, — са свих тих предмета, кроз мирни, свеж и крпећи ваздух, као да полазе неки радосни гласови, који се сливају у величанствену симфонију неку, рекло би се, химну захвалности творачким силама.

Мало је прилика, у којима човек у толикој мери осећа уравнотеженост духа и материје, и осећа преимућство своје душе, као што су моменти размишљања и примање ути-сака, на догледу мирних и светлих јесењих видика. Баш зато, што је на дрећу већ доста пожутелога лишћа, и што га је доста на земљи, којим се лаки ветрићи играју, и што има већ доста увелога цвећа, и што се, због тога, кроз ту велику јесењу симфонију радосницу, осећају и бемол-ски тонови, — баш зато се јесењих дана, дух и материја допуњују до изразите целине, и зато јесен тако силним језиком говори души човеково!

Под светлосним ефектима јесењих видика, и срца у људи ударају мирнијим темпом, и без узнемирености примају упечатке од спољњега света, од живота Природиног. А под јесењим сунцем, и под меланхоличном нотом, што се неизбежно осећа, и безброј мотива што тај свет претстављају, сваки појединачно, индивидуалним особинама својим обележавају се јасније и упадљивији су, но преко целе године, и очитују се под најповољнијим условима за себе, што се тиче односа њиховог према човеку.



и већи и није ли зар иоле развијеној машти и срцу омогућено, да слуша вечиту причу о историји душе човекове, и душе Природине, тако тесно спојене, што их јесењи видици на тако високо поетски начин знају да причају?

„Нека се само свако од вас сети“, као, да хоризонт говори „како је потрешљиве часове преживљавао током живота свога, кад год се налазио на догледу видика, као што је сада овај. Нека се само сети, и биће му јасно, да му се и тада, као и сада ова дубока благост свијала у грудима. Унисоно са читавим једногодишњим органским светом, претстављеним милијонским издањима који се мирно предају судбини својој, то јест, своме крају, и у твојим грудима ових се дана осећа најмањи протест против судбине и краја који и тебе чека. На питање: Зашто је то тако? и каква се то сила крије у нама под благим јесењим сунцем, ни ти, а ни ми не знамо да одговоримо. Али биће понајпре због тога, што ти овај непомућени мир наш највише души годи, и душу ти највише разведрава.

„Ако узмеш да мало боље осмотриш који од истакнутих објекта што скрећу пажњу на себе, осетићеш, каквим неисцрпним духовним богатством располажемо, и то баш посредством материјалнога света. Осетићеш како ти сваки од тих објекта изазива у души чежњива прижељкивања нека, и како ти буди пријатна сећања на преживиле часове, само се не сећаш тачно кад је то било. Као и ово сада, овај исти део земљинога лица, разасирао се био пред погледима твојим, у истом нежном, пастелском колориту, и пред душевним ти погледом изазивао читав свет

претстава, али поред актуелних, и оне што су биле, и оне што ће бити. У томе баш и лежи за вас људе мађијска сила мирних јесењих видика, и дубоки значај онога, што они изражавају.

„Да ли си само помишљао на то, колико је снаге и топлине у рујној боји, којом се лишће у јесен превлачи? Колико и сам тај топли тон у више нијанса, богати јесењи колорит, и у колико му мери повећава изразитост његову? А ти врло добро знаш, какву улогу игра светлост у вашем животу; знаш да је велики број људи чији се и емотивни и интелектуални живот нарочито развија и снажи, посредством физичке светлости, посредством онога што виде. То с тога, што светлосни ефекти не утичу на органе вида да само они буду задовољни, но посредством њих утичу на најделикатније и најсуптилније духовне им и душевне подобности. И што сте у стању, да у већој мери разликујете мноштво нијанса, којима се одликују разне светлосне појаве широких видика, у толико вам је веће богатство импресија и мисаоних закључака и дедукција.

А то баш и јесте разлог, због којег вам јесењи колорит видика тако много каже, и у тако већкој мери пријатно узбуђује и потреса. Шта више, не би ли се зар могло рећи, да под јесењим видицима и сам гласовни свет као да ублажује интонацију своју? И сва радосна клицања људи, као да мењају тоналитет свој, јер и њихову звучност као да некако другојачије репродукује кристално чист ваздух и мирна атмосфера лепе јесени, но што их репродукују друга годишња времена, и друге атмосферске прилике...“

## ОБЛАЦИ

### НОВЕЛА —

У малом кругу другова и пријатеља с њим сам се најчешће дружио. Био ми је најсимпатичнији пријатељ. Био је добре нарави, разговоран, отворене природе, и волио је друштво. Још на Великој Школи писао је песме и приповетке, и радо нам их је читao док су у рукопису биле. Имао их је већ и у приличном броју штампаних у београдским часописима и листовима. Обојица смо још били нежењени и ако смо већ били у тридесетој години. О љубавном доживљају његовом, о којем

ће овде бити говора, нико од нас његових другова ни појма није имао, па и ја о том његовом доживљају не бих ништа знао, да ми га сам није саопштио.

Кад ми је једног дана дошао у посету, после краћег разговора рекао ми је: имам једну тајну да ти повери, и рекавши, то, извадио је из унутрашњег цепа на капуту поприлични број исписаних табака и рекао ми: кад будем отишао, прочитај ово.



Табаци су били написани његовим лепим, читким рукописом, и ево, шта сам прочитао кад сам остао сам.

I

Блага и мирна јесен била је у своме пуном јеку. Са мале ћошке пред кућом мога пријатеља, погледи су нам ишли преко пожутелих поља све тамо до реке. Алеја стarih дрвета, што је надалеко од капија на огради водила ка друму не знам зашто, правила ми је утисак два реда стarih људи, лицем обрнути једни другима, оборене главе, утонули у сећања, будећи прошлост колико мишљу толико још више душама својим. Са мирнога лишћа њиховог пожутелог и рујавог, као да се извијала сетна мелодија нека праћена још немуштим језиком вечерњих лепота читавога хоризонта. Можа душа тонула је у сети. Више није смело бити одлагања: морао сам ићи.

Марија је мирно седела ту крај нас. Убеђење њено, да нико ни најмање не сумња у моје само чисто пријатељске одношаје према њима двома, и да никоме ни на памет не пада, да честим мојим посетама њој и њеном мужу, придаје и неке позадње намере, — то убеђење њено, давало јој јеовољно потребне снаге да буде прибрана. Па ипак: кад год је могла избегавала је да ме погледа. Сиротица! Шта се све морало дешавати у дубинама њене честите, њене велике женске душе?!

И заслепљен љубављу, ја сам размишљао и о положају у који сам њу довео. Али помисао, да је можда последњи пут гледам, поражавала ме је и и знам, сећам се врло добро: своју узбуђеност нисам био у стању да сакријем.

Тек је било прошло неколико месеца од како сам је први пут видио, а шта сам, међутим, био све преживио за то време!

Ко је од нас младих људи, који у тадашњим мојим годинама, није већ имао једну или више љубавних симпатија? Ко је од нас, који није преживљавао оне јединствене часове, кад оно, тек одрасли дечаци, почнемо осећати пријатну збуњеност неку у друштву наших вршијакиња, и кад нам се тако често образи преливају стидљивим руменилом? Ко од нас у десетим годинама, ма то и врло ретко било, није осећао величанство младости своје? Али, и зрачење свих тих момената на душу моју, било је слабо у сравњењу с оним што сам осећао и преживљавао од дана кад сам се познао с њом, и нарочито кад сам је мало боље познао.

Кад сам први пут с њеним Душаном ушао у собу к њој, да ме претстави, седила је с књигом у руци у ниској фотељи крај прозора што је гледао у засађено двориште иза куће. Кад нас је видила дигла се и остала стојећи крај фотеље, држећи књигу обема шакама опружених руку низа се, с љубопитљивим погледом према нама. И ако је као

што се видило, била изненађена, због урођене јој питомости, израз јој је лица и према мени непознатом био благ и пријатан.

Одмах ми је рекла како јој је Душан често говорио о мени, и како се радује што ме је познала.

Било је пет сати по подне кад сам им дошао, а отишао сам од њих тек око десет, пошто су ме и на вечеру задржали. Више од четири године нијам се с њим видио.

Били су још прави младенци, у трећој години брачнога живота. Он је био богат и по оцу, али поред тога, као инжињер, већ је и дотле имао лепе зараде. Она је била јединица, посмрче једног инжињера, који је убрзо по венчању несрћним случајем погинуо. Мајку је изгубила кад јој је било седам година. Као сироче узела ју је била к себи једна старија жена удовица, рођака њенога оца, која је живила сама, и после је волила као рођено дете своје. Из њене куће је била и изведена.

Живећи у њеној старинској кући, на којој су гости ретко врата отварали, и то скоро једино опет тако старије жене и старији људи, у којој се стално и са врло мало промене слушала нема, монотона прича о животу на заходу, — на пријамљиву детињу душу мале Марије, мирна и устајана та средина, управо само као слаби одјек и рефлекс давно прошлих дана, све је дубљи траг остављала. Па ипак, она је и ту, покрај те старе добре жене, и поред једне млађе дугогодишње слушкиње њене, имала својих и детињских и девојачких радости и задовољства. Само колико су различни морали бити хоризонти њеног девојаштва од хоризонта њених другарица?

Било јој је десет година када се удала, и поред Душана није јој требало много па да се препороди. У мирној кући њене старе тетке за дugo утишкавана, пригушивана младост њена, као после каквога тешког сна пренула се од једном и оживила. Живот јој се јавио у сасвим новој светlosti. Њихова кућа, коју је Душан с пуно љубави спремао, била јој је, претстављала јој се, као право овалоћење по неких ретких сновима њених. Око ње било је тако пријатно и тако лепо. И првих дана прилично ју је муке стало да се уживи у нову улогу домаћице и госпође. Кућа јој је била пуна свега. У Душановој, доста богатој књижници, читав један ред био је њој намењен. Жеља му је била да она што више чита, да нађе себи што више забаве у кући јер се и сам, кад год није морао послом одлазити, најрадије бавио код куће. И најмилији су му часови били, кад је радећи за својим столом знао, да је и она ту, у првој соби до његове, било само са каквим ручним радом, било са књигом у руци. За столом су били најчешће сами, и каквих је ту пријатних момената за њу било. Он



је, био читавих петнаест година старији од ње, и према њој тако је много знао. Она га је не само волила, но га је и поштовала. И тако рећи, није дан прошао без каквог новог доказа за њу о његовој спреми, знању и начитаности. И док се првих дана чисто стидила што је у разговору с њим очитовала незнაње своје о многим, често и најобичнијим предметима, дотле јој је доцније на против било мило, кад год јој се прилика указала да од њега тражи обавештења.

О свему томе, сама ми је она причала. Ах како сам се осећао тих дана, кад ми је у души још било мирно, и кад сам још чисте савести прелазио преко прага њихове куће.

Бивало је да будемо нас двоје сами, и нарочито се сећам једног кишовитог, јесењег дана. Киша је падала као из кабла. Било је тако око четири сата по подне кад ми је девојка отворила и рекла да је Душан изашао, поздравио сам их само и пошао напраг, али још нисам био дошао до капије кад чух њен глас. „Господин Војо, господин Војо! Обрнуо сам се и погледао. Стаяла је на само мало отшкрунутом прозору од трпезарије. Била је отворила оба крила колико тек да јој се глава види, држећи крила прозорска обема рукама у висини груди. „Нећете ваљда поново ићи по тој киши?! Хајдете унутра“.

Пошто ми је било врло пријатно кад сам ви, дио да ћу се по таквом времену морати вратити јер нисам хтео њу да узнемирујем, може се замислити како ми је пријатно било једно због тога, због кише, а друго што ме је баш она позвала да свратим. Девојка је још стаяла код улазних врата, јер је чула кад ме је Марија викнула, и тек их је затворила пошто бејах ушао. У исти мах отворила су се била врата и на трпезарији, и на њима се појавила Марија. „Знате ли“ рекла ми је пријатељски се рукујући са мном „да би ме Душан грдио кад би чуо да сам вас пустила да се вратите по оваквом времену, а већ да ће вас грдити што нисте хтели да уђете, у то немојте ни мало сумњати.“

И кишобран и пелерину дао сам девојци да изнесе. Потом смо заједно ушли у трпезарију, једну необично пријатну средину. Сав намештај, сваки објекат у тој соби тако је попуњавао и довршавао целину средине, да би се чини ми се, хармоничност утиска те средине, на присутне у многоме изгубила, и кад би и један комад намештаја из ње изнесен био, било на пример, онај стуб у углу иза дивана са оном вазом цвећа на њему, било стари сат са зида између две слике, било онај лампа са великим зеленкастим ободом, на маломе столу крај земљане пећи у углу, било онај диван јесењи пејзаж што је висио на зиду крај греденца, било онај њихов мали електрични канделабар од кованога

гвожђа што је висио више великог стола на стредини собе, било онај ъилим испод тога стола.

Кад смо ушли, понудила ме је да седнем у углу крај прозора, крај ниске једне полице с књигама, њене личне библиотеке. Она је села на диван према мени. На себи је имала сомотску око појаса широку хаљину, боје зреле шљиве мађарке, с рукавима само до лаката. Више десне шаке имала је пошироку једну златну гривну стваринског фасона, без сумње или наслеђену од Душанове мајке, или поклон од старе тетке. Своју богату црну косу носила је од чела зачешљану у назад и спуштену доле преко ушију, од којих се само доњи мали делић видио, и потом на потиљку у пунђу увијену. На средину чела, од корена косе пуштало се неколико коврџица. Врат јој је био слободан. Ка-ко је у соби било прилично свеже, преко рамена имала је пребачен дуг један и узан свилени шалић, чији су јој крајеви падали у крило.

Сами тако разоварали смо се више од једног сата, пре но што је Душан дошао. О чему? Свакако о најобичнијим ситницама: али и данас још кад се сетим тих момената, осетим, како ми дубока благост обузима душу. Сва дотле неиспевана поезија младости и читавог живота мога, у најлепшим визијама била је око мене. И биће, да ми се тада предсказивало јасније, можда но и једном раније, дубоки значај и смисао онога, што се подразумева под речју кућом, тим мирним прибежиштем свакога од нас, и породичним животом, царовањем под скриптом женских душа. И, ако могу рећи: чистије биле су у тај мах мисли и осећаји моји према њој, но и једном дотле док још о томе нисам ни мислио.

Али баш због тога тако силнога утиска њене личности на душу моју тога дана, који се надовезао на раније, и настао је био у брзо прави један душеван преврат у мени, испочетка као из потаје као кришом, како ће се мало по мало разбуктати у праву страст јачу од свих обзира. Дошли су били дани кад сам, тако рећи, стално на њу мислио. Бивало је, да запослен одједном станем замишљен и почнем да се губим у маштању о њој. Угледам је и у њеној кући, и на улици поред њега, и у позоришту. Зачујем јој глас. А колико и сам глас, само боја и модулација гласа појединих људи могу да нам кажу о природи, о души тих људи! Њу човек да не види, но да је само чује кад говори, кад се смеши, па би, ако има мало искуства о карактеру људи, морао доћи до уверења, да је она људска природа вишега реда, да је питома, блага, да мора да је добро створење неко. И остављао сам посао, и ишао тамо у правцу њене куће, па ма то било изјутра рано, ма дању, ма ноћу. Да се и најмање задржавам пред њеном кућом, наравно, нисам смео; али било ми је довољно и толико,

што сам јој кућу могао до некле гледати и бити у близини њеној.

Од тог дана одлазио сам им чешће. Користио сам се тиме, што су ме обоже они љубазно позвали да им што чешће дођем.

У прво време на њега нисам ни мислио, на њега, који ме је међутим тако волио, и коме сигуран сам никада ни на ум не би пало, да ма и најмање посумња у исправност моју према њему. Али није дugo прошло а ја сам у маштању моме, у сновима мојим о њој, угледао и њега. Видио бих га како стоји према мени озбиљан и сетан гледајући ме право у очи, и срце би немирно ударапо у мени. И прва ми је мисао била: „Ти си обичан невалаљац“. И распредајући ту мисао страшну сам борбу био започео са самим собом. Али како ни она ни он још ни појма нису имали о томе што ми се у души дешавало, утишкавала се борба у мени, и био сам почeo веровати, да ћу из те кризе ипак моћи изићи чист и частан.

И неколико дана потом чинио сам све да одстраним од себе и помисао на њу. И у томе сам доста лако успевао преко дана, у друштву, на улицама у кафани, али чим би остао сам нарочито ноћу, ишло је много теже.

## II

Још се водила та унутарња борба у мени, кад сам им једно после подне отишao. Случај је хтео да смо опет били сами нас двоје. Морао сам бити узбуђен и промењен у лицу, јер се сећам да ме је прво једном а затим још у два, три маха погледала тако, да сам из њених погледа јасно читao „шта је то с вама, ја вас до сада још ни једном нисам таквог видила?“ А ја сам се правио да тај њен преплашен поглед не разумем.

Тема, коју сам нарочито, коју сам с предумишиљајем изнео да о њој говоримо, била је о срећи, о томе душевном стању, за којим сваки од нас без разлике чезне. И ако сам јој још у почетку разговора скренуо пажњу на релативност тога појма и на то: како је сваки од нас на свој лични начин срећан, и како је најбоље оставити свакога да испреда и тражи себи срећу онако, како се то њему понајзгодније чини, ипак сам навео: како има случајева, а то су они што се односе на нама блиске, нама драге личности, кад су и други позвани да сарађују на њиховој срећи; нарочито, кад ти нама блиски, нису сами још дошли до пречишћених појмова о томе шта је управо срећа, и поред све релативности њене. И ако сам врло добро знао колико има језуитскога у тако једном налажењу, ја сам био тај језуитизам нарочито употребио, јер сам тиме исшао да оправдам оно што ми је намера била да у току разговора изнесем.

— Мислите на оца, на мајку на браћу и сестре? запитала ме је она

— Јесте, на њих, одговорио сам и на друге рођаке и на пријатеље.

— Имате право продужила је она, колико је младих, које је у тежњи за срећом, младост њихова заводила странпутицом, и у место ка срећи водила ка разочарењу, често пута ка разочарењу за читав век.

— Ја опет мислим рекао сам јој, да је несрећан за читав век само онај, који сам хоће да је несрећан читавога века. И што у том погледу вреди за старије у још већој мери вреди за неискусије, за млађе.

— Како то мислите? Запитала ме је она пажљivo ме посматрајући.

— Сваки је од нас подложен разочарењу, па ипак, као што знате; има разних категорија разочараних. Јаче природе и после разочарења продужују борбу за срећом, док слабије верујући више у фатум но у same себе, подлежу и разочаране остају сетне и апатичне.

— Али, ако сам вас добро разумела, по вама велики је број људи који се сматрају за срећне, и ако по налажењу других та њихова срећа није ни завидна нити је чак срећа?

— Наравно, шта више таквих је највећи број.

— Али пошто је као што и сами велите, појимање среће нешто најиндивидуалније, то по томе највећем броју људи ништа не смета да и даље себе сматрају за срећне, без обзира на то како други схватају и разуму срећу.

— О томе не може бити никакве сумње кад год је говор о људима који су нам индиферентни, али не и кад је говор о онима које волимо, који су у неку врсту део нас самих.

— Па мислите ли ви, запитала ме је, да се ма ко то био, може било разлогима било силом натерати да буде срећан не онако како он срећу схвата и појми, но како је други, рецимо искуснији и паметнији појме?

— Ту ни о каквој пресији не може бити говор, одговорио сам јој ја, но једино о обавештењу, о упућивању. Зар је мало њих, молим вас, питао сам је, који не знајући ништа боље од скромне средине своје, и својих личних прилика, једино се због тога сматрају за срећне, и мирно се дају да их носе воде дана и месеца и година, онда, кад би се истим својим, ни мало богатијим подобностима и менталитетом и душевним и нарочито осећајним, животу своме могли дати много шири значај и вредност, и проводити га под сјајнијим видицима и што су га дотле проводили!?

— Има људи, и ја сам један од тих, говорио сам јој даље, који са жаљењем и саучешћем посматрају животе многих својих даљих и ближих поznаника, пријатеља и рођака, гледајући их, како несвесно расипају животе своје у ситнице онда,



Ил' цвркут птица, ил' жубор лаки  
Потока малог, повод јој даје.  
Да јој се слутње дрхтаји кратки  
И уздисаји часом притаје.

И вечно тако к'о опчињена,  
Свемоћном силом вођена тајном,  
Светlostи душа стално је жељна,  
На путу своме, путу бескрајном.

H. C.

## СЛИКАРСТВО и СКУЛПТУРА

### I

#### IX ЈЕСЕЊА ИЗЛОЖБА

Јуче, у недељу, отворена је у Павиљону „Цвијета Зузорић“ IX јесења изложба сликарских и вајарских радова београдских уметника.

О томе: како су жалосне и мизерне прилике на узвишено уметничком пољу овде у Београду, и од те изложбе, као од оних неких ранијих о којима смо писали, апсолутно је немогуће наћи франтнијих доказа.

На основу изложених *таквих* својих продуката, огласити себе за уметнике, налазимо, да од тога веће ироније не може бити. Али, кад су чланови жирија, те шарене објекте примали да под именом *уметничких* дела буду изложени, онда сваки од њих, па ма који то био, који бар у души не осећа, колико се тиме декласиро, и до које мере ни подаштава оно, чemu сав свој живот посвећује, даје тиме рђаву квалификацију самоме себи.

За већину, без икаквог смисла офарбаних платна, изложених под именом уметничких дела, могло би се рећи, да има исто толико смисла и значаја, као кад би неко изнео на пијацу кромпире или црни лукац, огласио их за поморанце и кринове, под тим именом продавао, и кад би се нашло и таквих људи који би тај кромпир и тај црни лук, куповали као поморанце и као кринове.

Човек нема довољно речи да претстави толики цинизам излагача, и толику аљкавост и толико извргавање руглу култа Лепога и Уметности, од стране чланова жирија. То велимо нарочито с обзиром на то, што видимо, да ни један од њих, још није дао икакав знак о томе, колико се стиди таквог свог поступка.

Пошто су и сви излагачи шарено-обојених платна на тој изложби нормалне памети, зар је одиста могуће, да и они сами не виде, шта су и каква су у ствари *њихова уметничка дела*? Може ли се замислити, да и они нису имали прилику да виде слику каквог великог мајстора, али великог, не по мишљењу неких наших, тако рећи званичних експерата, о којима смо писали, и који се, како ми налазимо, у сликарству мало разумеју, — но страних,

високо образованих људи, у истини чувених уметничких критичара?

И онда, само нам је остало да се питамо: шта је наш Београд згрешио и Богу и људима, да му се под егидом, може се рећи званичних експерата, пружају на уживање, на духовно и душевно васпитање, на величање живота Природе и живота људи, а што је једини циљ уметничких дела, оне наказности и она чудовишта, што су поред многих ранијих и на јучерашњој изложби изложена?

За потврду тога свога мишљења позивамо се међ осталима на „слике“ г. г. Коњовића и Граовца, код чијег ћемо се имена мало задржати.

Пошто је г. Dr Дворниковић отворио изложбу на којој је и г. Граовац излагао, молили би га да стане пред сликом г. Граовца, означеном у каталогу под именом „Периферија“, па да буде љубазан и обавести нас о томе: шта о тој скици мисли, и да ли и на њој налази „карактеристична осећања људских типова и фигуране композиције“, али у исто време, бар том приликом објасни нам, шта је управо тим речима хтео да каже. Ако пак и пред том сликом стане, и не нађе, *као што ми налазимо*, да је та слика право чудовиште, и да је, под фирмом уметничког дела, у ствари страшило над страшилима, даће нам право, да о њему, као критичару уметничких дела, мислимо још горе, но што смо мислили говорећи о њему у прошлом броју овога часописа.

Ако случајно г. Граовцу, буде непријатно што чује овакво мишљење о његовој „Периферији“, он ту своју „Периферију“ не би излагати, но је био чувати код своје куће, и био звати г. Dr Дворниковића да у њој ужива, па да и у њој проналази нечега метафизичког и проналази „свет апсолутне лепоте“. Овако пак и он и сви њему слични на тој изложби, имају да ћуте, пошто су износећи своје слике на јавност, могли у напред знати, да су тиме јавности дали право, да о њиховим „сликама“ јавно говори.

У ствари дакле, највећи број изложених слика



на тој уметничкој изложби, пародија је најнижега реда на Уметност и на култ осећања Лепог, и већина их је најпростији дилетантски рад.

И због тога, не можемо се доволно начудити онима другим излагачима на тој изложби, који не мајуничега заједничког са разним којекаквим патолошким појавама у сликарству, који су, не женирајући се баш ни мало, пристали, да им радови буду изложени заједно са тим и таквим не само дилетантским, но апсурдним делима.

То исто вреди за излагаче скулпторе, наравно, с изузетком г. Д. Ђукина и његовог „Добошара“ и његовим „Под фењером“ и његовим „Старалац Природе“, јест, ни узми ни остави но баш „Старалац Природе“, а шта то треба да значи, држимо да нам то нико, па ни сам г. Ђукин не може рећи, пошто то и такво нешто ни на једном језику не значи ништа, што ће несумњиво морати потврдити и наши

9 новембра 1936.

философи, — ако неће да су превише смешни...

Међ скулпторским радовима најуспелија је „Глава с капом“ г. Росандића, којој је по изради близак „Анђео“. Само не знамо, зашто је г. Росандић дао онако наказан нос Анђелу, па према томе и наказан профил. Да нису, по несрећи, то још некакве реминисенције на г. Мештровића? Његови „Мали Воја“ и „Мала Јиљана“ слабији су као скулптура.

Добро је моделисана глава г. Сретена Стојановића „Светомир Николајевић“, само је требало да стоји и на нешто мала врати.

Добро је и дело г. Долинара портрет Ламартина.

Г. Стијовић, који се већ рачуна међ старије скулпторе, у многоме би допринео усавршавању свога талента, кад би давао мало више живахности изразу лица на својим скулпторским портретима. То велимо и с обзиром на његовог добро рађеног Његоша.

## КОНКУРС НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

У старој Скупштинској згради, у Манежу, изложене су 11 овог месеца јавној критици награђене и ненаграђене скице и модели слакарских и скулпторских дела намењених за нову Скупштинску зграду.

У жирију за пријем тих дела били су г. г. Т. Росандић, Шеноа, Стеле, Кашанин и Дероко.

Прво што упада у очи, на тој изложби, то је, да су релативно најбоља сликарска дела на њој, много боља, од релативно најбољих скулпторских дела. Доказ: сви поднети модели за ликове Цара Душана и Краља Петра, за чије су извођење скулптори имали највише потребних података, одбијени су, и за њих има да буде одређен нов конкурс. Као што се дакле види, аргументат врло неповољан за наше скулпторе.

Модели „Занат“ и „Поморство“, оба г. Палавичинија, које су њему дате на израду, нису добро схваћене, и као скулпторска дела према стилу у којем су рађени, понајпре потсећају на фигурине рађене као библио. На њима ни најмањег израза снаге и енергије, што је требало да буде карактеристична одлика њихова. У место да према намени својој, буду претстављена мушким фигурама, претстављена су женским, по изгледу прилично слабачким.

Према томе, та два модела нису требала бити примљена, ни дата на израду.

Модели г. Кршинића „Правда“ „Просвета“, које су њему на израду дате, много су боље схваћени изражajниji су и боље скулпторски претстављени. Претстављени су женским фигурама, како је логично и требало бити.

Модел Кнеза Коцјела г. Тоне Коса који је ње-

му и на израду дат, и сувише је архаички схваћен, и скулпторске је технике и моделисања на њему мало, нарочито кад се зна, на како су високо скулпторски начин, рађене на страни историјске личности, које су живиле вековима раније од Кнеза Коцјела.

Модели г. Горшееа „Пољопривреда“ и „Индустрија“, који су њему и на израду дати, скулпторски су површино рађени, и рађени су у мало уметничком, у модерном стилу.

У сликарству највећи рад по броју квадратних метара, али и најглавнији међ свима, жири је дао на извођење г. Милу Милуновићу, и тај мотив и дао је повода потписаноме, да изнесе ова опажања своја. Сама композиција слике у погледу конструктивности добра је. Али оно што је најглавније на добро компонованим сликама, а то је добар и прецизан цртеж и колорит, на тој су слици слаби. И они, само линијски наговештаји фигура на тој слици, требали би, да пред оценом стручних људи, буду од пресудног значаја. Сем тога, колорит је тако евазивно израђен, да га скоро и нема. Перспектива и линеарна и светлосна рађена је мимо закона перспективе.

За свих пет група на слици, не зна се које историјске моменте из наше прошлости претстављају, а што на таквим сликама треба одмах, још на први поглед, да упадне у очи.

Како пак г. Милуновић мисли да ту своју слику дефинитивно доврши и колорише, може се закључити и из изложеног његовог детаља, главе једне фигуре са те слике. Па ако ништа друго, а оно бар тај детаљ требао је да учини, да се чланови жирија добро размисле, пре но што донесу одлуку,



да се та највећа и најважнија слика повери г. Милуновићу на израду.

Али, што је главно: они су већ и раније имали прилику да виде како г. Милуновић дефинитивно довршава, па наравно и дефинитивно колорише своје alfresco, односно зидне слике. Имали су само да оду у салу нове женске гимназије у улици Краљице Наталије, и виде ону његову слику што претставља Исуса, Богородицу, анђеле и друге фигуре. И цртеж, и ставови фигура, и драперије на њима, и аксесоари, да се најближије изразимо: и сувине је дилетантски посао.

Драперије на Богородици немогућно су набране, и то искључиво скоро хоризонтално, тако да се не може никако знати, ни који су се начин, тако само у једном правцу и паралелно набрале на тканини, дакле једној тако повитљивој материји. Десна нога Богородичина на којој као треба да клечи, не додирује земљу коленом. Исус седи у неком објекту, али се не зна какав је то објекат. На слици се види једна саксија с цвећем, али се не зна шта ће ту, и види се неки стуб крај којег стоји Св. Ђорђе, али се и за њега не зна шта ће ту.

Па да је ту и такву слику г. Милуновић радио у почетку своје каријере ни по јада, али он ју је колико јуче радио.

Оно, што треба нарочито подвучи на слици намењеној за велику скупштинску салу, то је, као што рекосмо, што на њојничега јасно националнога из прошлости и живота народа нашег, а међутим, у расписаном конкурсу једини је услов био: да слика има претстављати моменте из „народног живота и народне прошлости“. И због тога, тако како је та слика израђена, она би се, са незнатним изменама, могла употребити за скупштинске сале многих држава.

Па кад то тако у ствари стоји, шта је могло дати повода члановима жирија, да ту слику даду на израду г. Милуновићу, кад им за то нису могли повода дати ни цртеж, ни колорит, ни смисао ни изражај група, ни изражај појединачних фигура, ни не-прецезни ставови њихови, ни симболика, ни циљ расписаног конкурса, ни перспектива, а што је главно: ни досадањи радови његови?

15 новембра 1936

### ИЗЛОЖБА СЛИКА г. ХАНЗЕНА.

На дан Државног празника, 1. овог месеца, у просторијама Руско-српскога клуба, отворена је и трајаће до 20. овог, изложба слика руског сликарa г. Ханзена, који већ више година живи у нашој земљи, у Дубровнику.

Налазимо дакле, да се жири отрешио и о јасно означени циљ конкурса, и о Уметност, и о култ Лепога, и о народну прошлост нашу, кад је ту слику доделио г. Милуновићу на израду, поред наведених разлога још и стога, што би та и тако израђена слика имала дуго и дуго да стоји у репрезентативном дому нашега народа, па и на догледу културних странаца, који би и према тој слици судили, како ми разумемо Уметност, и каква се уметничка дела као најбоља, по мишљењу наших званичних естетичких стручњака, награђују највећим наградама.

Ми налазимо, да су поред те слике, поднесене на конкурс још неке, с много бољим сликарским квалитетима, преко којих је жири индиферентно прешао. То велимо с тога, што јавности није познато, са каквих је стручњачких разлога жири додељивао награде конкурентима, и предложио, да се највећа награда додели г. Милуновићу, пошто је његову слику огласио за најбољу, и за најуспешнији уметнички рад.

Кад су већ конкурсом добивене скице за слике, и модели за скулпторска дела стављени јавности на углед, налазимо, да су исто тако требали бити стављени јавности на оцену и разлози, са којих је жири нека дела награђивао већим, а нека мањим наградама, а нека елиминисао. Бар стручни уметнички оцењивачи, не би имали шта од тога да заизиру.

Мишљења смо дакле, да надлежни скупштински одбор не би требао да прихвати одлуку жирија, по којој би се г. Милуновићу поверила израда највеће и најважније, слике у великој скупштинској сали, но, као што је и за нека друга дела урађено, да се распише нов конкурс, па евентуално и жири образује од других лица, или, што би без и најмање сумње најбоље било, да се без икаквог конкурса, позове наш највећи сликар, г. Паја Јовановић, и њему, ако би хтео да се тога прими, повери та слика на израду. Како ми налазимо: само ако би он хтео да ту слику ради и да је уради, у великој скупштинској сали, стајала би слика, која би, као у истини велико уметничко дело великих квалитета, наш народ достојно претстављала.

Познат Београђанима већ из раније, он овом приликом излаже једно стотињак својих нових слика, скоро све самих марина. По томе, како он схвата сликарство и Уметност у опште, и с колико талента израђује своја дела, за њега се може рећи,



да је прави сликар уметник. Посетиоцима његове изложбе, дата је дакле прилика, да виде оваплоћене на платну лепоте морских видика. А није велики број сликара који су поезију сунчане светлости, што се излива на мору, облацима и видицима до те мере осетили као он, и који су је у слави њеној као он, на платно пренели.

Оно, што га као уметника сликара нарочито карактерише то је, што радећи слике своје, и трудећи се да одушевљењу своме лепотама у Природи

израза да у делима својим, он стално у памети има дела великих мариниста и у прошлости и у садашњици, чију славу и величину никакве нове теорије и нови правци, у сликарству, ни поратна психоза, ни патолошка тумачења, нису у стању да потамну.

И због тога, најтоплије препоручујемо нашим Београђанима да оду и виде слике његове, уверени, да ће многи међу њима своје знање о уметничким сликама обогатити, и појачати свој критеријум за оцену слика.

П. Ј. Одавић

## Е С Т Е Т И К А

Основна идеја романтизма састоји се у томе, што је на један раније не објављиван начин, формулисао закон напретка и еволуције Уметности. Романтизам је у категорију Лепога, унео појам релативнога. Прокламовао је постојање једне модерне лепоте различите од античке толико исто, колико је различито Хришћанство од паганизма. И та модерна лепота нарочито се изражава у сликарству. У целини својој романтизам је револуција боје. А ево зашто. Скулптура је уметност скоро фатално пајенска. Њој је идеал савршенство физичко које води ка обожавању човека. Романтички пак геније престаје бити скулптуралан и постаје живописан... И ако је чисто реалистичан, романтизам је у исто време и најидеалистичкији, пошто по њему реалност вреди по суми духовности, по количини душе, коју уметник изводи из реалности, или у реалност уноси. Романтичка лепота неманичега материјалнога, она је, као што је и религија, морална и спиритуална. Сем тога, она је германскога порекла. Док су латинске расе класичне, дотле су на против северне расе мање склоне јасноћи, а више дубини и мистеријама. У уметности су створиле облике мање прецизирање него што су класичне расе: у место трагедије, дали су драму, у место оде, дали су Lied...

догледу васијоне. Од открића бескрајности, што нам га пружа физички свет, до задовољења наших најгрубљих потреба, односи човека с Природом и осећајима која отуда ничу, развијају се у једној хармоничној поступности, у којој на врху стоји поетско осећање, пошто граничи са осећањем верским...

„Да бих могао много мислити и налазити много нових ствари, посматрати и стварати лепе ствари; да волим и да имам пријатеље по срцу и по духу поштовања достојне људе; да радом својим могу чинити услуге другим људима, ето чему ја тежим. И ако будем имао довољно снаге да успем у тој намери својој стећи ћу, оно што се зове човечијим здрављем, то јест душевни мир.“

„Сваки од нас дугује свом народу, своме веку, јер је од њих безграницно много добио. Нема ни једне тачне, хумане и праве мисли, која није коштала људе што су нам је оставили великога труда и великога јада. Све што ценимо у својим мислима и у својим осећајима, дошло нам је од других, и право је, да и ми дамо другима оно што смо и сами од других, од покојника добили. И због тога, когод мисли, мора мисли своје тако да израђује, да буду другима од користи. Онај, коме су обичаји познати који је проучио људску природу, који је у стању да изнесе какав идеал, тај је дужан и другима да пружи и те истине и тај идеал. Пружити свету какве фине и племените душе, значи поучавати га о психологији и приповедати му морал.“

„Ка Богу, посредством Природе, ка бескрајној мисли посредством осетне форме, полећу инстинкти срца, у сред безбројних емоција којима је човек окружен на догледу света. Природа је божанствена једним својим елементом, а томе суперијорном елементу, одговарају суперијорне импресије душе на

Власник и одговорни уредник Петар Ј. Одавић. Редакција Београд, Космајска 2 — Телефон 21-072  
За Штампарију „Св. Ђорђе“ Стеван М. Ивковић и Боривоје Љ. Дуњић — Београд, Грачаница бр. 11 — Телефон 28-500

